

УДК 378.4.091.2:7012

Наталія Попович

Мукачівський державний університет
ORCID ID 0000-0001-7822-6980

Ігор Гайда

Мукачівський державний університет
ORCID ID 0009-0005-6768-019X
DOI 10.24139/2312-5993/2023.03/258-267

МИСТЕЦТВО ДИЗАЙНУ ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Стаття присвячена актуальній проблемі обґрунтування ролі мистецтва дизайну у формуванні творчого потенціалу особистості. Підкреслено, що мистецтво дизайну в Україні спрямована на задоволення естетичних потреб особистості, відновлення національних культурних традицій і збагачення творчого потенціалу, відтворення інтелектуального духовного потенціалу нації, вихід українського мистецтва дизайну на світовий рівень, на забезпечення ринку праці компетентними висококваліфікованими фахівцями-дизайнерами. На прикладі досвіду університетської освіти європейських країн, зокрема Данії, акцентовано, що діалектичний взаємозв'язок естетичного і художнього компонентів у творчості дизайнера забезпечується можливостями мистецтва концентрувати спеціальну сферу діяльності. Перспективу подальших розвідок окреслено у напрямі всебічного дослідження питань взаємозв'язку та взаємообумовленості впливу мистецтва дизайну на збагачення професійно-особистісного досвіду майбутніх фахівців.

Ключові слова: *дизайн, мистецтво дизайну, творчий потенціал, особистість, університетська освіта, європейські країни, Данія.*

Постановка проблеми. В умовах розбудови української держави, глибоких і динамічних перетворень в усіх сферах суспільства, швидкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, різкої зміни соціальних орієнтирів, ідеалів і переоцінки цінностей здійснюється й реформування мистецької сфери.

Мистецтво дизайну в Україні спрямована на задоволення естетичних потреб особистості, відновлення національних культурних традицій і збагачення творчого потенціалу, відтворення інтелектуального духовного потенціалу нації, вихід українського мистецтва дизайну на світовий рівень, на забезпечення ринку праці компетентними висококваліфікованими фахівцями-дизайнерами.

Аналіз актуальних досліджень. Інтерпретацію традицій в сучасному дизайні досліджували: Н. Білей-Рубан, Т. Бушина, О. Винокур, В. Гурдіна, С. Захарова, П. Калефато, О. Кизимчук, Н. Король, М. Костельна, Т. Кротова, Г. Макогін, Л. Мельник, О. Никорак, О. Папета,

С. Рибалко, Л. Соколюк, Г. Стельмащук, О. Цимбалюк та ін.; теорію розвитку творчої особистості досліджено у працях науковців В. Моляко, О. Олексюк, С. Сисоевої та ін.); проблема формування творчого потенціалу особистості представлена ґрунтовними дослідженнями в галузі філософії (Аристотель, Платон, Ф. Шелінг, Й. Фіхте та ін.), психології (Дж. Гілфорд, Т. Ембайл, А. Маслоу, П. Торренс та ін.) й педагогіки (І. Гриненко, О. Потебня, Т. Сегеда, Г. Падалка та ін.). Проте аналіз наукових праць переконує, що деякі аспекти проблеми формування творчого потенціалу особистості в умовах впливу мистецтва дизайну залишаються недостатньо дослідженими.

Метою статті є обґрунтування ролі мистецтва дизайну у формуванні творчого потенціалу особистості.

Виклад основного матеріалу. Наукове осягнення феномену «мистецтво дизайну» охоплює широке коло соціологічних, культурних й естетичних проблем, пов'язаних з розвитком наукового знання на різних етапах історичного розвитку – від стародавнього світу до сучасності з її складними й суперечливими ідеями, теоріями, комунікаціями.

На думку С. Захарової (Захарова, 2010), дизайн, як феномен аксіологічної культури, що детермінує дизайнерську творчу діяльність людини, у своїй культурній практиці є неоднорідним і складним феноменом, який має історично плинні виміри, підтверджується існуванням таких смислових його еквівалентів, як виробниче мистецтво, художнє конструювання, промислове мистецтво. Авторка наголошує, що дизайн, як культурний феномен – несе на собі знак духовно-ціннісного смислу речі і виростає із здатності нести інформацію про естетичну шкалу, морально-етичні норми, уявлення про багатство і честь, особистісні релігійні бажання, він є близьким до знакового смислу, але більш індивідуалізований і суб'єктивний. Роль сучасного дизайну, наголошує вона, полягає в тому, щоб здійснювати масову культурно-естетичну комунікацію, формуючи через об'єкти дизайнерської діяльності певний тип художнього смаку споживача. Перетворюючи оточуючий світ, дизайнер все більше концентрується на проблемах філософських, соціальних і політичних, які обробляються дизайнером у контексті дизайнерської культури. Ціннісне і гармонічно створене дизайнером культурне середовище, необхідне для людської життєдіяльності, потребує функціональних та естетичних підходів до виробництва культурних предметів як артефактів буття, потребує багатоманітних підходів до забезпечення

форм життєдіяльності, концептуальних парадигм культури, культурогенезу, способів орієнтації, для чого необхідно володіти певною інформацією про розвиток як класичної, так і сучасної культури (Захарова, 2010, с. 80–81).

Сучасний дизайн відомий своєю комунікативною спрямованістю, а основна його задача – візуалізація інформації.

Безперечно, що в будь-якому процесі життєдіяльності естетичний елемент, який викликає естетичне переживання, – це лише супутній момент, але в мистецтві дизайну – естетична якість є обов'язковим, сутнісним елементом. З огляду на це, ми вважаємо, що сприйняття особистістю витворів дизайнерського мистецтва – це особливий вид естетичного досвіду, результат художньої діяльності як діяльності естетично нової якості. Художній досвід передбачає, перш за все, наявність особистісного інформаційного фонду, який охоплює: художньо-теоретичні, художньо-історичні і художньо-критичні знання, а також набір зорових і слухових асоціацій. Та якою б не була художня інформація, цілком безперечним є її органічне поєднання з почуттями, які відбиваються в певних емоційних реакціях і станах. Результат спрямування особистості на структурно організований штучний естетичний об'єкт – витвір дизайнерського мистецтва – збагачує творчий потенціал та поглиблює художній досвід особистості.

Будучи художнім витвором, об'єкт дизайну містить створений образ, якому властива суб'єктивна сторона світосприйняття автора. Автор, в процесі створення об'єкту, звертається до використання художніх засобів, кольорової гами, розміру та форми моделей, і в сукупності композиції, які відповідають його стилю та ментальності. Цей стиль відображає художні вподобання дизайнера. Разом з тим, художні цінності автора покликані досягти художньо-естетичної мети готового виробу, а тому основна задача дизайнера віднайти такі шляхи вирішення проблеми, які б дали змогу створити графічний об'єкт, який пробуджуватиме асоціації, наштовхуватиме глядача на роздуми тощо. На думку більшості авторів, дизайн тісно корелює з образотворчим мистецтвом, запозичуючи його жанри та специфічні риси.

Сутність дизайну як духовно-практичного феномена, І. Рижова (Рижова, 2010) вбачає в тому, щоб об'єктивність зробити внутрішньою, а суб'єктивність зовнішньою. Поняття дизайну у такому вимірі має соціально-діяльнісний характер, який завдяки бінарній структурі (поєднання чуття та мислення, емоцій і рацію, смислу та значень,

оцінювання та оцінюваного) передбачає момент співставлення наявного стану речей із деяким ідеальним і тому є проектом перероблення дійсності, причиною виникнення різних форм діяльності. Основою дизайну як духовно-практичного феномена, на думку авторки, виступають артефакти, які створюються людиною і можуть експлікуватися як специфічний дизайнерський продукт культури, який має структурно-матеріально-континуумні втілення, може бути опредмеченим і є носієм художнього замислу дизайнера-творця. Артефакти, на її погляд, за своєю квінтесенцією мають сім складових компонентів:

- онтологічний, який дискурсомислює дійсність;
- герменевтичний, який фіксує проблеми дискурсінтерпретації;
- мультиструктурний, який встановлює процесуально-комунікативно-естетичні та етико-функціональні пріоритети;
- нейропсихофізіологічний, який реєструє імплікацію – кон'юнкцію між артефактами та антропологічними імпульсами;
- модернпсихоаналітичний, який визначає констеляцію між артефактами та антропологічними модифікаціями;
- культурно-семантично-семіотичні виміри, які морфологізують матеріальні об'єкти в контексті певної метакультури;
- об'єктивно-матеріальні, які моделюють матриці об'єктивації певного об'єкта-предмета дизайну.

На думку авторки, дизайн стає важливим елементом творчого мислення і сприйняття, що особливо виявилось на інформаційній фазі розвитку. Дизайнерське мислення є не тільки методологією творчого мислення, але і дозволяє дослідити складно організовані дизайнерські явища, їх будову, семантику, індивідуальні і загальні особливості. Контекст – по відношенню до дійсності мистецтва, часу, суспільства і художнього напрямку являє собою систему каналів, що визначають глибину і багатоманітність науково-технічного та інформаційного прогресу. Створення нових дизайнерських форм, моделювання інноваційних контекстів стає перспективою дизайнерського проектування, що тяжіє до різних видових форм.

Мистецтво дизайну певним чином трансформує інформацію засобами художнього моделювання у візуальну семіотичну систему, тобто у візуальні сигнали, які повинні мати чітку тематику і спрямованість, яка б виключала вірогідність невірного трактування задуму автора.

В. Осадчий (Осадчий, 2017) акцентує увагу на тому, що незважаючи на існування багатьох спеціалізацій дизайну, адже він присутній майже в усіх сферах людського життя, існує єдиний фундамент, на який спирається дизайнер у своїй роботі – це методичні принципи побудови дизайнерського проекту, а саме (Осадчий, 2017, с. 42):

- затребуваність – виявлення споживчих потреб є необхідною складовою розробки дизайнерського проекту. Без визначення, що саме необхідно людям, неможливо створити якісний, функціональний продукт, який буде здатен задовольнити попит;

- стилізація – перетворення реалістичного зображення у виразний і емоційний об'єкт. Стилізація дозволяє зробити дизайнерський об'єкт зрозумілим та одночасно відобразити його суть;

- композиційність. Використання законів композиції дозволяє пов'язати форму та зміст, проявити внутрішнє через зовнішнє, забезпечити цілісність форми дизайнерського об'єкта;

- дизайнерський аналіз та синтез дозволяє дослідити об'єкт проектування, виявити, що є незадовільного у прототипі й аналогах, узагальнити знання про властивості об'єкта, осмислити взаємовідносини його складових та досягти цілісного уявлення про новий дизайнерський об'єкт;

- послідовність та єдність. Робота над дизайнерським проектом потребує дотримання певної черговості його етапів. Це дозволяє забезпечити цілісність проекту та врахувати особливості взаємовпливу його окремих елементів;

- врахування психологічних особливостей сприйняття людини дозволяє ефективно керувати емоційною сферою людини, насичувати її;

- ергономічність та функціональність дозволяє створити максимально ефективний продукт, здатний задовольнити найвибагливішого споживача.

Стильове багатство мистецтва дизайну як засіб особистісного впливу позначене різноманітністю тематики, змісту, настроїв, емоцій, які адекватно впливають на формування ціннісних орієнтацій, естетичних ідеалів і смаків індивіда, збагачуючи його творчий потенціал.

Нам імponує подана у працях В. Моляко (Моляко, 2007) структура творчого потенціалу особистості, що містить, на думку дослідника, такі основні складові:

- задатки, схильності, що виявляються у підвищеній чутливості, певній вибірковості, перевагах, а також динамічності психічних процесів;

- інтереси, їх спрямованість, частота і систематичність виявів, домінування пізнавальних інтересів;

- цікавість, прагнення створювати нове, схильність до розв'язання і пошуку проблем;

- швидкість у засвоєнні нової інформації, утворення асоціативних масивів;

- схильність до постійних порівнянь, співставлень, вироблення еталонів для подальшого відбору;

- вияв загального інтелекту – схоплювання, розуміння, швидкість оцінювання і вибору шляху рішення, адекватність дій;

- емоційна забарвленість окремих процесів, емоційне ставлення, вплив почуттів на суб'єктивну оцінку, вибір, перевагу тощо;

- наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працелюбність, систематичність у роботі, сміливе прийняття рішень;

- творчість – уміння комбінувати, знаходити аналогії, реконструювати; схильність до зміни варіантів, економічність у рішеннях, раціональне використання засобів, часу і т.ін.;

- інтуїтивізм – здатність до надшвидких оцінок, рішень, прогнозів;

- у порівнянні більш швидке оволодіння вміннями, навичками, прийомами, технікою праці, ремісницькою майстерністю;

- здібності до вироблення особистісних стратегій і тактик у розв'язанні загальних і спеціальних нових проблем, завдань та пошуку виходу зі складних, нестандартних ситуацій.

Сприймаючи прекрасне в мистецтві, особистість від оцінювання художніх образів переходить до оцінювання свого внутрішнього стану. Усвідомлюючи вплив мистецтва дизайну на свій внутрішній світ, вона по-новому переживає власне духовне зростання, що спонукає її до самовиховання і є важливим засобом гармонізації, урівноваження своїх оцінок із соціально значущими.

Ми спираємося на концептуальне положення О. Олексюк, згідно з яким художньо-виховний потенціал мистецтва розглядається як «міра можливостей актуалізації його естетичної сутнісної сили в реальній культурній ситуації та в надбуттєвості через здатність інтегрувати діалог людини зі світом. Виховний потенціал мистецтва

втілює ідею Краси у виразності форм та естетичній досконалості всієї структури художнього матеріалу» (Олексюк, 2004, с. 35).

Необхідно наголосити, що комунікативна функція дизайну яскраво виявляється у стійкій потребі спілкування з витворами дизайнерського мистецтва, сприяючи поглибленню емоційно-ціннісного компонента творчого потенціалу особистості. Це дає змогу з усією глибиною і гостротою емоційно-естетичних переживань відгукуватись на творчість дизайнера, а також формує відповідний рівень культурно-мистецької освіченості, загальної культури. Особистість, спілкуючись з мистецтвом, порівнює «реальність, віддзеркалену дизайнером», зі своїм особистісним баченням. Тим самим індивід звертається до власного досвіду, який допомагає йому трансформувати образи в особистісні естетичні уявлення.

Мотивуюча функція дизайнерського мистецтва зумовлює формування творчого потенціалу особистості, що визначається особистісним цілепокладанням, активним дієвим ставленням до мистецької діяльності, потребами, інтересами, мотивацією, ціннісними орієнтаціями і переконаннями. Тобто формується стійке позитивне ставлення до дизайнерського мистецтва; позитивне переживання аспектів, пов'язаних з даним видом творчості; стійкий інтерес до дизайнерської діяльності, відповідальність за її результати; цілеспрямованість в оволодінні основами дизайнерської майстерності; інтерес і любов до творчості, захоплення дизайнерською діяльністю тощо. Поєднують ці підходи провідні ставлення і мотиви, які мають вирішальний вплив на формування творчого потенціалу особистості.

Процес формування творчого потенціалу особистості має ґрунтуватися на доцільності і взаємодоповненні образних і логічних компонентів дизайнерського мистецтва, коли враховується фактор творчого впливу. Це потребує змін і розширення процесу набуття досвіду шляхом включення в нього не використаних раніше асоціативних зв'язків і співвідношень. Явище «творчого осяяння» полягає в здатності перекладати окремі компоненти образного тексту нетрадиційною мовою для свідомості особистості. У цьому процесі вагому роль відіграє емоційно-естетичне сприйняття.

Зазначимо, що основою для формування естетичного ставлення особистості до мистецтва дизайну є: інтелектуальний та емоційний досвід мистецьких вражень, емпатія, креативність. Взаємодія цих компонентів є обов'язковою у процесі творчого освоєння художнього

образу. Глибоко сприйняті естетичні критерії впливають на характер естетичних орієнтацій, потреб, художніх інтересів, естетичних ідеалів.

На наш погляд, естетична оцінна діяльність передбачає систематичне залучення до критичного аналізу сучасної мистецької практики, а також спеціальну організацію мистецького спілкування, поєднання його зі стимулами естетичного самовиховання особистості.

Спираючись на результати наукових досліджень, відзначимо, що лише обмеженій кількості дизайнерів властиві глибина, цілісність емоційно-естетичного сприйняття, здатність адекватно оцінювати явища дійсності й мистецтва в єдності художнього змісту і форми. Для досягнення адекватного сприйняття художнього змісту, формування навичок осмислення елементів композиції, стилю, якості виконання необхідний систематичний, цілеспрямований педагогічний вплив на збагачення професійно-особистісного досвіду майбутніх фахівців з дизайну.

Стимулююча функція мистецтва дизайну в процесі формування творчого потенціалу особистості зумовлена частково діяльнісно-практичним, а переважно – рефлексивним компонентом особистісного досвіду. Вона характеризує специфіку впливу на неперервне зростання, самовдосконалення, творчу активність й самореалізацію.

Саме таке спрямування характерне для мистецької сфери багатьох європейських країн. Так, до прикладу, мистецька освіта в Данії базується на практиці й покликана, насамперед, розвивати креативність молоді, що є одним з основних напрямків оновлення датської освіти. Мистецтво дизайну розглядається як засіб спілкування та самовираження особистості. Діалектичний взаємозв'язок естетичного і художнього компонентів у творчості дизайнера забезпечується можливостями мистецтва концентрувати спеціальну сферу діяльності. Саме тому художньо-естетичний досвід, є результатом художньо-естетичної діяльності особистості, її спілкування з художніми цінностями, відображення у свідомості змісту і форми художніх явищ. Змістовною стороною цього досвіду є естетичне ставлення до мистецтва як діяльнісний, емоційно-оцінний зв'язок особистості з художніми об'єктами. Мистецька освіта в університетах європейських країн, зокрема Данії, охоплює цілий комплекс мистецьких предметів і включає інтегративні зв'язки з іншими дисциплінами. Значне місце в цьому комплексі посідає саме дизайн, що є важливим засобом розвитку творчого потенціалу й неперервного самовдосконалення особистості, а також, безумовно, естетизації довілля в цілому.

Самовдосконалення є вищим рівнем розвитку готовності до самовиховання. Особистісне самовдосконалення є, перш за все, виявом творчо перетворювального ставлення людини до самої себе. Воно, власне, є способом творчої взаємодії особистості, культивування нею самої себе шляхом активної участі в основних сферах соціального життя.

Специфічність гносеологічного тлумачення поняття «самовдосконалення» полягає в тому, що воно дає можливість повніше розкрити механізм утворення нових якостей особистості у їх генетичному зв'язку з попередніми особистісними станами як результат руху між минулим і майбутнім, ідеальним і реальним, буттям і небуттям.

Ставлення до творчої діяльності є усвідомленим і різним за мірою активності й динамічності, воно відбиває досягнуту особистістю єдність емоцій, оцінки, мислення, дій і мотивації.

Мотивацію у психолого-педагогічній науці трактують як найважливішу властивість свідомості, діяльності особистості, як стан і як процес з різноманітними функціями, типами, структурою, які складним чином пов'язують особистісну і діяльнісну сфери спонукань людини. Це дає змогу розглядати мотивацію як інтегративну основу зв'язку музично-педагогічної діяльності й особистості вчителя музики, виходячи з розуміння компетентісно-діяльнісної сутності професійно-особистісного досвіду.

Аналізуючи мотивацію особистості до творчої діяльності, як сукупність психологічно різноманітних факторів, які детермінують поведінку і діяльність людини, необхідно дослідити потреби та джерела активності. Порівняння значення мотиваційних факторів підготовки фахівців з мистецтва зумовило розподіл усіх мотиваційних явищ на два класи: клас зовнішньої мотиваційної поведінки (мотив досягнення мети) і клас внутрішньої мотиваційної поведінки (задоволення від процесу навчання). Знання мотивів сприяє проникненню в сутність особистості, розумінню особистісного значення його діяльності. Надзвичайно важливо, щоб різні групи мотивів взаємодоповнювали одна одну.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, високий рівень свідомого ставлення особистості до творчої діяльності характеризує, на наш погляд, розуміння суспільного значення мистецтва дизайну, інтерес до нього; любов до мистецької сфери; володіння сучасними методами мистецької діяльності; формування у здобувачів мистецької освіти творчо-дослідницького підходу до діяльності; володіння творчими знаннями та навичками, здатність

ставити за мету діяльності розвиток власного творчого потенціалу, обґрунтовано обирати способи досягнення цієї мети. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у всебічному дослідженні питань взаємозв'язку та взаємообумовленості впливу мистецтва дизайну на збагачення професійно-особистісного досвіду майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

- Захарова, С. О. (2010). Дизайн як культурний феномен: теоретико-методологічний аналіз. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, 42, 80–88. Режим доступу: <https://www.zdia.znu.edu.ua> (Zakharova, S. O. (2010). Design as a cultural phenomenon: theoretical and methodological analysis. *Humanitarian Bulletin ZDIA*, 42, 80–88.).
- Моляко, В. (2007). Творчий потенціал Людини як психологічна проблема. *Психологія*, 4, 6–10. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream.pdf> (Molyako, V. (2007). Human creative potential as a psychological problem. *Psychology*, 4, 6–10).
- Олексюк, О. М. (2004). *Педагогіка духовного потенціалу особистості : сфера музичного мистецтва*. Київ: Знання України. (Oleksyuk, O. M. (2004). *Pedagogy of the spiritual potential of the individual: the sphere of musical art*. Kyiv: Knowledge of Ukraine.).
- Осадчий, В. В. (2017). Фактори впливу на розвиток дизайну як науки. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*, 1 (13), 38–44. Режим доступу: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2017/1/7.pdf> (Osadchy, V. V. (2017). Factors influencing the development of design as a science. *Bulletin of Alfred Nobel University*, 1 (13), 38–44).
- Рижова, І. С. (2010). Дизайн як культурна універсалія цивілізації. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, 43, 196–208. Режим доступу: <https://www.zdia.znu.edu.ua.pdf> (Ryzhova, I. S. (2010). Design as a cultural universal of civilization. *Humanitarian Bulletin ZDIA*, 43, 196–208).

SUMMARY

Popovich Nataliia, Haida Igor. The art of design and its role in formation creative potential of personality in university education of european countries.

The article is devoted to the actual problem of substantiating the role of the art of design in the formation of the creative potential of the individual. It is emphasized that the art of design in Ukraine is aimed at satisfying the aesthetic needs of the individual, restoring national cultural traditions and enriching the creative potential, reproducing the intellectual spiritual potential of the nation, bringing Ukrainian design art to the world level, and providing the labor market with competent highly qualified designers. Using the experience of Denmark as an example, it is emphasized that the dialectical relationship between the aesthetic and artistic components in the work of a designer is ensured by the ability of art to concentrate a special field of activity. The prospect for further research is outlined in the direction of a comprehensive study of the issues of the relationship and interdependence of the influence of design art on the enrichment of the professional and personal experience of future specialists.

Key words: design, art of design, creative potential, personality, university education, European countries, Denmark.